

נטועים

ביטאון לענייני תורה שבעל פה

גיליון יט (תשע"ד)

הוצאת מכללת הרצוג – תבונות

תוכן העניינים

		אברהם שמאע
7	מוציא שם רע וטענת בתולים: "וּפְרָשׁוּ הַשְּׂמֵלָה" – כפלי דרשה תנאיים, דחיקה ועריכה, ועיצוב אמוראי	
49	מאפיניי אופוזיציה מימי הבית השני, המשנה והתלמוד בדרשות על מחלוקת קורח	ברכי אליצור
87	משיכירו בין תכלת ללבן – על האפשרות לראות בקביעת זמן קריאת שמע בשחרים שאילה מקראית מיוחדת	בת-שבע ורדי
91	לשימושה של משנת יומא במשניות תמיד	ישי גלזנר
107	ציצית כסימן זהות – ניתוח הסיפור על בעל הציצית והזונה על פי הקשרו הספרותי הרחב	יוסף מרקוס
121	עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)	אורי צור
131	מי תיקן ריבוי קולות בראש השנה?	אפרים בצלאל הלבני
143	הדף הראשון של פירוש רב האי גאון למסכת ברכות	יוסף מרדכי דובאוויק
155	האם סירב מהר"ם מרוטנבורג להשתחרר מבית הכלא?	שמחה עמנואל
171	לימוד המשנה השבועי – עדויות מהגניזה	אריה אולמן
197	החיפוש אחר העורך – תרומתו המדעית של פרופ' אברהם גולדברג לחקר הספרות התלמודית	עוזיאל פוקס
207		תקצירים
I		תקצירים באנגלית

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

א. הקדמה

על המבנה המשולש בסוגיות התלמוד הבבלי כבר הוראינו פרק שלם ממסכת יבמות. פרופ' ש"י פרידמן הקדיש מאמר מאלף (שנתפרסם גם כספר בשנת תשל"ח) על פרק האישה רבה בבבלי, ובו הראה, תוך כדי דיון מעמיק ומפורט, שסוגיות הפרק (שש עשרה סוגיות במספר) מבוססות בעצם על חלוקה מספרית לשלוש.¹ במבוא לספר זה הדין 'על דרך חקר הסוגיא' הוא מציין ש"הסוגיות וגם חלקי הסוגיא בנויים על הרמוניה מספרית ובמיוחד בולטים אותם מספרים ששימשו שימוש ספרותי יסודי מני קדם: שלש, שבע ועשר" (עמ' 40). חוץ מהנימוק הספרותי לכך, הוא מעלה שני נימוקים נוספים לסגנון המשולש. הראשון, יצירה ספרותית המחולקת לשלוש מעידה על עצמה כשלמה וחשובה. השני, העברת מסר תוכני בסגנון משולש הוא "נעים במיוחד באזני העם" (עמ' 41). יתרה מזו, לא זו בלבד שסוגיה או חלקים ממנה יכולים לבוא במבנה משולש אלא שלעיתים "מבנה הסוגיא הוא שילושים בתוך שילושים" (עמ' 43).

מבנים משולשים נוספים אפשר לראות גם בחלק מסוגיות הבבלי במסכת עירובין.² ישנן סוגיות הבאות במבנה משולש של נושאים, אוקימתות, כללים, בשמות האמוראים, במימרות האמוראים, במשא ומתן, בביטויים לשוניים וכדומה.³ מטבע הדברים ייתכנו מבנים משולשים נוספים גם בסוגיות אחרות המצויות במסכתות השונות, שטרם נחקרו עד כה.

מטרת מאמר זה להצביע על עיצובם של כללי הלכה שכאו בסוגיה אחת בבבלי עירובין (מו ע"ב) בסגנון צורני-סגנוני משולש. כללי ההלכה המוזכרים שם מתייחסים לעקרונות הכרעת ההלכה כשיש מחלוקת בין תנאים שונים,⁴ ועיקר מטרת המאמר להציג

1. ראו: ש"י פרידמן, פרק האשה רבה בבבלי בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא, ירושלים-ניו יורק תשל"ח.
2. ראו: א' צור, אור ישראל, סוגיות במסכת עירובין, לוד תש"ס.
3. ראו: שם, עמ' 368, 393.
4. על עקרונות ההכרעה בין חכמים הקשורים לכללי התלמוד ראו: י"ד גילת, 'לא תתגודדו', בר-אילן יח-יט, תשמ"א, עמ' 84 והערה 26; א"ב הלבני, כללי פסק ההלכה בתלמוד, לוד 1998 מציין דוגמות נוספות למידת יישומם של כללי ההלכה הללו; י' ברנרס, ראשיתם של

את העיצוב הצורני המשולש של אותם כללי הלכה, את דרך התהוות עיצובם ואת סגנונם המיוחד, כפי שהם מצתמופיעים בסוגיה שתוצג לקמן.

ב. הסוגיה בכללותה

רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כרבי עקיבא מחבירו ורבי יוסי מחבריו ורבי מחבירו. למאי הלכתא, רבי אסי אמר הלכה כרבי חייא בר אבא אמר מטין ור' יוסי בר' חנינא אמר נראין. כלשון הזה א"ר יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן, ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה. רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ואצ"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי. השתא במקום רבי יהודה ליתא במקום רבי יוסי מיבעיא אמר רב אסי אף אני לומד רבי יוסי ור' שמעון הלכה כרבי יוסי דאמר רבי אבא אמר רבי יוחנן, רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר' יהודה. השתא במקום רבי יהודה ליתא במקום רבי יוסי מיבעיא. איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי? תיקו.

ג. דיונים טקסטואליים על כללי ההלכה בסוגיה

1. כלל ההלכה: "וכרבי יוסי מחבריו"

המסורת בתלמוד הירושלמי בקשר לכלל ההלכה הזו ביחס לר' יוסי שונה מהסוגיה בבבלי בשמות המוסרים. בתלמוד הירושלמי כלל הלכה זה בא משמו של "רבי יוסי בשם רבי יוחנן"⁵, לעומת הבבלי שבו כלל זה בא משם של רבי יעקב ורבי זריקא. ר' יוחנן אינו מוזכר כלל בבבלי. הקביעה עצמה זהה הן בבבלי הן בירושלמי: "וכרבי יוסי מחבריו". אך יש נוסחות אחרות לגבי קביעת ההלכה במקומות אחרים, ומחלוקת בין הפרשנים אם הלכה "כרבי יוסי מחבריו"⁶ או "כרבי יוסי מחבירו"⁷.

כללי הפסיקה, משמעותם, היווצרותם והתפתחותם של כללי הפסיקה המתייחסים לתנאים וספרותם, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשס"ב; P. Heger, *The Pluralistic Halakhah*, Berlin-New York 2003, p. 267, n. 89; 'מהפכת הפסיקה של רבי יוחנן: כללי הפסיקה', בתוך: ב' איש שלום (עורך), **דרכי שלום: עיונים בהגות יהודית מוגשים לשלום רוזנברג**, ירושלים תשס"ז, עמ' 515-535; R. Hidary, *Dispute for the Sake of Heaven: Legal Pluralism in the Talmud*, Brown University 2010, p. 53.

5. ירושלמי תרומות פ"ג, מב ע"א. השו"פ שפר וה"י בקר, **סינופסיס לתלמוד הירושלמי**, טובינגן 1992. בארבעה כתבי יד (MS Leiden, Ed. princ. Venedig, MS London, MS) (Moskau) מופיע: "רבי יוסי וחבירו הלכה כרבי יוסי" וכשני כתבי יד (MS Vatikan, Ed.) (Amsterdam): "רבי יוסי וחבירו הלכה כרבי יוסי".
6. כך משתמע מעירובין פ ע"ב; רש"י שם, ד"ה "כל שהוא"; הגר (לעיל, הערה 4), עמ' 183-182.
7. הלכות גדולות, מהד' הילדסהיימר, חלק שלישי, הל' דיינין, עמ' 12; הלכות קצובות דבני מערבא [בתוך ה"ג] עמ' 17-18; ברנדס, ראשיתם של (לעיל, הערה 4), עמ' 242-249.

2. כלל ההלכה: "וכרבי מחבירו"

גם כאן המסורת בתלמוד הירושלמי בקשר לכלל הלכה זה ביחס לרבי שונה מהסוגיה כאן בבבלי בשמות המוסרים ובקביעת ההלכה. בתלמוד הירושלמי נקבע משמו של "רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן"⁸ ש"הלכה כדברי רבי"⁹ ומדברי "רבי חיה בשם רבי יוחנן"¹⁰ משתמע שקביעת ההלכה היא כרבי "מחבירו". בירושלמי, ר' יוחנן הוא המקור לכלל הלכה זה. בבבלי, לעומת זאת, שמות מוסרי כלל ההלכה הם "רבי יעקב ורבי זריקא" בלבד. ר' יוחנן אינו מוזכר כלל, וקביעת ההלכה בבבלי היא "כרבי מחבירו".

3. כלל ההלכה: "ר' מאיר ור' יהודה – הלכה כר' יהודה"

המקור לקביעה הלכתית זו הוא ר' יוחנן, אם כי ישנם הבדלי סגנון מבחינת הניסוח בין הירושלמי לבבלי. בירושלמי כלל הלכה זה נמסר בתוך מימרה משמו של "רבי זעירא"¹¹ רבי יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן (וכך גם מוזכרים שמות המוסרים בציטוט דומה משמו של "רבי בא בר יעקב בר אידי בשם רבי יונתן").¹² בבבלי לעומתו נמסר כלל הלכה זה בסגנון של דימוי לשוני: "כלשון הזה א"ר יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן". בירושלמי הקביעה "ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה" משתמעת כתוצאה מהיקש של שני כללי הלכה שקדמו לקביעה זו ("ר' מאיר ורבי שמעון הלכה כרבי שמעון", "רבי שמעון ורבי יהודה הלכה כר' יודה ואין צריך לומר רבי מאיר ורבי יהודה שהלכה כרבי יהודה"). לעומת זאת, בבבלי כלל הלכה זה עומד בפני עצמו.

4. כלל ההלכה: "רבי יהודה ור' שמעון – הלכה כר' יהודה"

ישנם הבדלי מסורות בין הירושלמי לבבלי בסגנון מסירת כלל הלכה זה. בירושלמי נמסר כלל הלכה זה כחלק מתוכן מימרה משמו של "רבי יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן" (וכך גם מוזכרים שמות המוסרים בציטוט דומה משמו של "רבי בא בר יעקב בר אידי בשם רבי יונתן"),¹³ ובה נקבע כלל הלכה: "רבי שמעון ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה". לעומת זאת, בבבלי רב אסי לומד כלל אחר ("רבי יוסי ור' שמעון הלכה כר' יוסי") מתוך שהוא מדייק ומתבסס על כלל הלכה זה, "רבי יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה", הבא משמו של

8. ירושלמי תרומות פ"ג, מב ע"א.

9. השו: סינופסיס לתלמוד הירושלמי, תרומות שם. בשלושה כתבי יד (MS Vatican, MS Leiden, Ed. princ. Venedig): "רבי וחבירו הלכה כרבי" ובשלושה כתבי יד אחרים (Ed. Amsterdam, MS London, MS Moskau): "רבי וחבירו הלכה כרבי".

10. ירושלמי תרומות שם.

11. השו: סינופסיס לתלמוד הירושלמי, תרומות שם. בשני כתבי יד (MS London, MS Moskau): "ר' זעירא ור' יעקב בר אידי".

12. ירושלמי תרומות פ"ג, מב ע"א.

13. ירושלמי תרומות שם. ובפני משה, תרומות פ"ג ה"א ד"ה ר' בא: "קא"ר יוחנן".

"רבי¹⁴ אבא אמר רבי יוחנן". בשני התלמודים כלל הלכה זה הוא משמו של ר' יוחנן.

ד. הסוגיה במצג של מבנה משולש בכללי ההלכה

- א. רבי יעקב¹⁵ ורבי זריקא אמרו:
1. הלכה כרבי עקיבא מחבריו,¹⁶
  2. וכרבי יוסי מחבריו,¹⁷
  3. וכרבי מחבירו.¹⁸
- ב. א"ר יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן:¹⁹
1. ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה.
  2. רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי.
  3. ואצ"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי.
- השתא במקום רבי יהודה ליתא, במקום רבי יוסי מיבעיא?
- ג. אמר רב אסי אף אני לומד:
1. רבי יוסי ור' שמעון הלכה כרבי יוסי,
  2. דאמר רבי אבא אמר רבי יוחנן רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר' יהודה.²⁰
  3. השתא במקום רבי יהודה ליתא, במקום רבי יוסי מיבעיא?
  3. איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי? תיקו.

ה. התהוות המימרה הראשונה במבנה המשולש

אפשר ומלכתחילה רק המימרה הראשונה משמם של רבי יעקב ורבי זריקא הייתה בסוגיה. המימרה משמם של רבי יעקב ורבי זריקא הובאה במקום זה בסוגיה לא רק מפני שקודם לכן בסוגיה הובאו כללי הלכה שונים משמם של ר' יוחנן ור' יעקב בר אידי,²¹ אלא גם

14. ראו: ח' אלבק, מבוא לתלמודים, תל אביב תשכ"ט, עמ' 456 והערה 9.
15. בכתב יד אוקספורד 366 נוסף לפני ר' יעקב: "קיסר סימן". כסימן לשלושת כללי ההלכה ביחס לר' עקיבא, ר' יוסי, רבי; וכן ה"ג, שם, עמ' 12.
16. בכתב יד מינכן נוסף: "ולא מחביריו"; כיו"ב: "מחברו".
17. כתב יד מינכן: "אפי' מחביריו"; ה"ג, שם, עמ' 12; שם, הלכות קצובות דבני מערבא, עמ' 17 הערה 5.
18. בכתב יד מינכן: "והלכה כר' מחביריו"; ש' אברמסון, 'לתולדות נוסח "סדר תנאים ואמוראים"', בתוך: "יד גילת ואחרים (עורכים), עיונים בספרות חז"ל במקרא ובתולדות ישראל, מוקדש לפרופ' עזרא ציון מלמד, רמת גן תשמ"ב, עמ' 230, 231, בדברי ר' יעקב ור' זריקא חסר הכלל "וכרבי מחבירו", אך בעמוד 231 הוא מופיע לפני כן כחלק מהסימן קיס"ר.
19. רי"ף שם, מו ע"ב: "בן נורי" והוקף בסוגריים.
20. ירושלמי תרומות פ"ג, מב ע"א; השוו ה"ג (לעיל, הערה 7), הלכות קצובות דבני מערבא, עמ' 18: "הלכה כר' שמעון".
21. ראו: עירובין מו ע"א; על כללי הלכה אלו ראו בספרות לעיל, הערה 4.

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

מפני שהזכירו קודם לכן את שיטת ר' יהודה המבחיין בין עירובי חצרות לעירובי תחומין ואת שיטת ר' יוסי המבחיין בין תחילת עירוב לשירי עירוב.²² לפיכך לאחר שהביאו את שיטת ר' יהודה ור' יוסי²³ בסוגיה, ראו כאן עורכי הסוגיה את המקום המתאים ביותר לקבוע את המימרה הראשונה של רבי יעקב ורבי זריקא הקובעת את כלל ההלכה "הלכה כר' יוסי מחבריו" או לפי נוסחאות אחרות "כר' יוסי מחבריו", כדי לפסוק הלכה לפי כלל זה ולקבוע שהלכה כר' יוסי ביחס לר' יהודה. לכאורה, יכלו עורכי הסוגיה לציין רק את כלל ההלכה ביחס לר' יוסי, מבלי לציין את שני כללי ההלכה הנותרים מהמימרה הראשונה, "הלכה כרבי יעקב מחבריו" ו"כרבי מחבריו", מפני שאין לשני כללי ההלכה הללו כל קשר לדברים שנאמרו קודם בסוגיה. אך הואיל ומימרה זו נאמרה כיחידה אחת המורכבת משלושה כללי הלכה אלו, שבחלק מהנוסחאות אף ניתן בהם סימן ("קיס"ר") לשלושתם כאחד – לא הפרידו העורכים בין שלושת כללי ההלכה הללו.

ו. התהוות המימרה השנייה במבנה המשולש

הואיל והמימרה הראשונה של רבי יעקב ורבי זריקא נאמרה בסגנון של כללי הלכה כוללניים – המציגים את עקרונות ההכרעה בין חכם אחד לחברו – ראו כאן עורכי הסוגיה לצרף עוד שתי מימרות העוסקות בכללי הלכה באותו סגנון אך מפורט יותר – על ידי ציון שמו הנקוב של אותו חכם. זאת, כדי להקים מבנה משולש בסוגיה המבוסס על שלוש מימרות המכילות שלושה כללי הלכה בכל אחת מהמימרות. לפיכך נצטרפה המימרה השנייה משמו של "רב יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן" המציינת אף היא שלושה כללי הלכה: "ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה, רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, ואצל ר' מ' ור' יוסי הלכה כרבי יוסי". בעצם, כבר הלשון במימרה השנייה "כלשון הזה אמר רב יעקב בר אידי" יכולה להעיד שהמימרה השנייה נצטרפה למימרה הראשונה מפני שהמימרה השנייה היא "כלשון הזה" – כאותו לשון, כמו המימרה הראשונה או בדומה לה. כלומר, הואיל והמימרה השנייה כוללת בתוכה שלושה כללי הלכה כמו המימרה הראשונה, לכן גם המימרה השנייה נצטרפה למימרה הראשונה.

ז. התהוות המימרה השלישית במבנה המשולש

המימרה השלישית נצטרפה אף היא בעקבות המימרה השנייה. כך משתמע מלשון המימרה השלישית עצמה: "אמר רב אסי, אף אני לומר". הקשר בין המימרה השלישית

22. ראו: עירובין מו ע"ב.

23. השוו לרזוגמה, כתובות פד ע"א-ע"ב. לאחר מחלוקת ר' עקיבא ור' טרפון אמרו גם שם את כלל ההלכה "הלכה כר' ע מחבריו", ונחלקו (לפי "ואיבעית אימא") אם ר' טרפון רבו של ר' ע היה או חברו.

למימרה השנייה מתבטא בצורה ברורה בדברי רב אסי, האומר "אף אני לומד", שמשמע מהם שדבריו נאמרו כתוספת לדברים שנאמרו קודם, במימרה השנייה. רב אסי לומד כלל הלכה אחד, "רבי יוסי ורבי שמעון הלכה כרבי יוסי", על סמך כלל הלכה שני, "רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה". אך רב אסי לא יכול ללמוד כך ללא חוליה מקשרת של כלל ההלכה "רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי". ברם, רב אסי תלמידו של ר' יוחנן²⁴ מסתמך על כלל הלכה זה – המצוי במימרה השנייה שנאמרה אף היא משמו של ר' יוחנן – ומכאן קשר נוסף בין המימרה השלישית למימרה השנייה. לכן צירפו את המימרה השלישית כחלק שלישי למימרה הראשונה והמימרה השנייה המרכיבות ומשלימות את המבנה המשולש.

ח. עריכת מבנה משולש בסגנון של "שלוש של שלוש"

תחילה, יש לציין שעורכי הסוגיה לא הקשו על דברי ר' יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן מדברי רבי יעקב ורבי זריקא או ההיפך. "ר' יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן" ציין כללי הלכה ספציפיים ביחס לר' יוסי: "רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ואצל ר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי". לכאורה דברי ר' יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן מיותרים, שהרי כבר קודם לכן נאמר, באופן כללי, משמם של רבי יעקב ורבי זריקא ש"הלכה כרבי יוסי מחבריו", שאפשר לפרשם לגבי כל אחד מחבריו, דהיינו בין נגד ר' יהודה או נגד ר' מאיר או נגד ר' שמעון. כלומר, עורכי הסוגיה יכלו להתעלם מדברי "ר' יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן" או להקשות עליהם מדברי רבי יעקב ורבי זריקא שנאמרו קודם לכן, כפי שהקשו בקשר ל"הלכה כרבי מחבריו" בירושלמי,²⁵ או לדון אם יש מחלוקת בין ר' יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן לרבי יעקב ורבי זריקא²⁶ – ולא עשו כן.

לחילופין, עורכי הסוגיה יכלו לציין רק את דברי "ר' יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן" ולהתעלם מכל כללי ההלכה בדברי רבי יעקב ורבי זריקא. וזאת, שהרי מההמשך בסוגיה "מכלל דיחידאה פליג עליה, אין", משמע ככללי ההלכה הספציפיים שאותם אמר "ר' יעקב בר אידי²⁷ אמר ר' יוחנן" במימרה השנייה – ביחס להלכה כר' יוסי כנגד ר' מאיר, וביחס להלכה כר' יוסי כנגד ר' יהודה, ולא כדברי רבי יעקב ורבי זריקא שאמרו "הלכה כר' יוסי מחבריו" באופן כללי. לכן לכאורה, אין מקום לכל המימרה הראשונה משמם של רבי יעקב ורבי זריקא (למרות שהם משמיעים שני כללי הלכה נוספים: "הלכה כר' עקיבא

24. ראו: שבת מה ע"ב; א' הימן, תולדות תנאים ואמוראים א, ירושלים תשכ"ד, עמ' 234-235, ערך ר' אסי; אלבק (לעיל, הערה 14), עמ' 228-229, ערך ר' אסי.

25. ירושלמי תרומות פ"ג, מב ע"א: "רבי בא בר כהן בעי קומי ר' יוסי לא כן אמר רבי חייה בשם רבי יוחנן רבי וחבריו הלכה כרבי". ראו בפני משה, עירובין, פ"ג ה"א, ד"ה ר' בא בר כהן.

26. תוספות רבנו פרץ, עירובין מו ע"ב, ד"ה וכו' יוסי מחבריו.

27. תוספות עירובין מו ע"ב, ד"ה כרבי; ד' הלבני, מקורות ומסורות – ביאורים בתלמוד, מסכתות עירובין ופסחים, ירושלים תשמ"ב, עמ' קלח והערה 9.

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

מחבריו" ו"כרבי מחבירו", ואף אין הלכה כמותם (ביחס לכלל ההלכה "וכרבי יוסי מחבריו"), שהרי ר' יוחנן חולק עליהם וסבור שאין הלכה כר' יוסי מחבריו.²⁸ אך עורכי הסוגיה בחרו בכל זאת להביא הן את דברי רבי יעקב ורבי זריקא הן את דברי ר' יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן כשני חלקים נפרדים בסוגיה, כדי להקים מבנה משולש. המשותף לשני החלקים הללו הוא שלושה כללי הלכה שונים המצויים בכל אחת מהמימרות הללו, ולכן העורכים לא דנו בכל אחד מכללי ההלכה הללו באופן פרטני או לא הקשו מיניה וביה ביניהם או עליהם.²⁹ יש לציין, שכלל ההלכה השלישי המצוי במימרה השנייה בבבלי "ואצ"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כרבי יוסי", לכאורה מיותר (גם על פי הלשון: ואין צריך לומר), מפני שאם נקבעה הלכה כר' יהודה נגד ר' מאיר, ונקבעה הלכה כר' יוסי נגד ר' יהודה, הרי ברור הוא שההלכה תהיה כר' יוסי נגד ר' מאיר,³⁰ אלא ש"ואצ"ל ר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי" בכל זאת נאמר במימרה השנייה, כדי להשלים בה את כלל ההלכה השלישי של המימרה השנייה (כפי שמצויים שלושה כללי הלכה במימרה הראשונה), כחלק מהמבנה המשולש. אמנם, אפשר שהמימרה השלישית כשלעצמה היא לכאורה מיותרת, אלא שגם היא באה בסוגיה כאמור כדי להשלים את החלק השלישי של המבנה המשולש. המימרה השלישית מורכבת בעצם, משני כללי הלכה שיש בהם הכרעה להלכה: "רבי יוסי ור' שמעון הלכה כרבי יוסי", "רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה", הנהיהם לכללי ההלכה המצויים במימרה השנייה, שבהם יש כללי הלכה מוכרעים בלשון 'הלכה כפלוני'. ייתורה של המימרה השלישית מתבטא כבר בכלל ההלכה הראשון המצוי בה, "ר' יוסי ור' שמעון הלכה כר' יוסי", שאותו לומד רב אסי תוך שהוא מדייק ומסתמך על הכלל השני במימרה זו ש"אמר רבי אבא אמר ר' יוחנן: ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה". הכלל הראשון שאותו לומד רב אסי הוא מיותר מפני שכבר רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כר' יוסי מחבירו" וכל שכן "מחבריו".³¹ לפיכך, אם הכלל הראשון מיותר, הרי שאין צורך גם בכלל ההלכה השני שעליו מסתמך רב אסי, "רבי יהודה ורבי שמעון הלכה

28. כנסת הגדולה, כללי הגמרא, עמ' 14, סעיף ד, ד"ה וראיתי: "דאפי' דגרסינן בדר' יעקב ור' זריקא הלכה כר' יוסי ואפי' מחבריו – אין הלכה כן, דהא ר' יוחנן ס"ל דאין הלכה כר' יוסי מחבריו".

29. שער יוסף, הוריות ב ע"א: "אבל אין התירוץ מתיישב במאי דפריך מעיקרא מנ"ל לרב משרשיא דהו"ל למיפרך אלימא מדפ' ר' יוחנן כר"י לגבי ר' יוסי באילו מצואות ובע"פ ובכ"מ".

30. פחד יצחק, אות ד, קב ע"א, ד"ה ר' מאיר ור' שמעון: "וק"ל א"כ לא הי' צריך בגמ' לפסוק ר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי דק"ו הוא, כמו דיליף לה באמת מק"ו בגמרא באופן אחר".

31. אברמסון (לעיל, הערה 18), עמ' 245 והערה 69.

כר' יהודה"³², לצורך לימודו את הכלל הראשון. מתברר אפוא ששני כללי ההלכה הללו הובאו בכל זאת בדבריו כמימרה שלישית לשם הקמת המבנה המשולש.

**ט. הצעת פתרון לקושי בדבר היעדר כלל הלכה שלישית במימרה השלישית
לאור חשיפת המבנה המשולש על פי נוסח הרא"ש**

כאמור, במימרה השלישית חסר כלל הלכה שלישית – דבר המהווה קושי מבחינה צורנית במצג של מבנה משולש, בניגוד למצוי בכל אחת משתי המימרות הקודמות – שלושה כללי הלכה. מטבע הדברים, לאור ההיקשים במימרה השנייה והשלישית, כלל ההלכה השלישית במימרה השלישית צריך להיות ביחס לתנאים "ר' מאיר ור' שמעון", ובו היה צריך להכריע את ההלכה כאחד מהם. אולם נראה כי עורכי הסוגיה לא הגיעו לכלל הכרעה בין ר' מאיר ור' שמעון,³³ אך בכל זאת הציגו את בעיית יחסי הכוחות ביניהם כבעיה ללא הכרעה ("איבעיא ו"תיקו"), כחלופה לכלל הלכה מוכרע. זאת, כדי למלא את החלל של כלל הלכה שלישית החסר במימרה השלישית.

אך קיימת אפשרות שבכל זאת היה כלל הלכה שלישית מוכרע במימרה השלישית שהשלים את המבנה המשולש. כך משתמע לאור חילופי הגרסאות בדברי הרא"ש. גרסת הרא"ש במסכת עבודה זרה: "ועוד ראייה, מדר' שמעון דשרי לקמן (דף סז:): נתן טעם לפגם בקדירה שאינה בת יומא... פליג אדר' מאיר והלכתא כוותיה כדאמר בעירובין פ' מי שהוציא והו"ר"³⁴. מדבריו עולה, שבעירובין יש כלל הלכה מוכרע: "ר' מאיר ור' שמעון הלכה כר' שמעון" (ולא "איבעיא ו"תיקו"). יש לציין שגרסת הרא"ש בעירובין היא: "איבעיא להו: ר"מ ור"ש מהו, תיקו", כנוסח הסוגיה. לאור חילופי הגרסות הללו בדברי הרא"ש, לא ברור מהו הנוסח שהיה לפניו בעירובין.

אם הגרסה "איבעיא להו, ר"מ ור"ש מאי, תיקו" אכן לא הייתה קיימת בגרסתו בעירובין, כפי שמשמע לאור דבריו במסכת עבודה זרה, אז אפשר ובמקום ה"איבעיא" היה כאן בסוגיה בבבלי כלל הלכה שלישית מוכרע במימרה השלישית, כפי שמצוי בירושלמי: "ר' מאיר ור' שמעון – הלכה כר' שמעון"³⁵ וכפי שמצוי גם במקומות

32. השו"ר ר"ח, שם מו ע"ב. תחילה הובא הכלל בדברי ר' אבא "ר' יהודה ור"ש הלכתא כר"י", ואחר כך הכלל בדברי "אמר רב אשי ר' יוסי ור"ש הלכה כר"י", ההיפך מסדר הכללים בסוגיה, וככללי הלכה העומדים בפני עצמם ללא היקש ביניהם.

33. ברכי יוסף, אבן העזר סימן טוב [יז] ס"ק יב, ד"ה ובר מן דין; הגר (לעיל, הערה 4), עמ' 267, הערה 90.

34. רא"ש, עבודה זרה לח ע"ב, סימן לד.

35. ירושלמי תרומות פי"א, מח ע"ב.

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

אחרים³⁶ ואצל פרשנים ופוסקים שונים³⁷ (ויש הסבורים שמקורו של הכלל הזה לאו דווקא מהירושלמי³⁸).

לאור כל האמור, אם אכן לפי גרסת הרא"ש היה כאן בעירובין כלל הלכה שלישי במימרה השלישית, עולה שנוסח המימרה השלישית היה מורכב אף הוא משלושה כללי הלכה מוכרעים כבשתי המימרות הקודמות. וכך מתקבל בסוגיה כאן, מבנה מושלם בסגנון של "שלוש של שלוש"³⁹.

י. קושי אחר הנפתר על ידי המבנה המשולש בסוגיה

כמו כן, מבנה משולש בסגנון זה פותר את הקושי של היעדר כללי הלכה נוספים במימרות הללו. לדוגמה, במימרה הראשונה, ביחס לרבי – "רבי ור' שמעון בן גמליאל הלכה כר' שמעון בן גמליאל"⁴⁰, או במימרה השנייה, ביחס לר' יהודה – "ר' יהודה ור' אליעזר בן יעקב הלכה כר' אליעזר בן יעקב"⁴¹, וזאת כדי לא לפגום במבנה המשולש.

יא. סיכום

במאמר זה הצגנו את תהליך עיצובה של הסוגיה בסגנון של "שלוש בתוך שלוש". כלומר, שלוש מימרות כשכל מימרה מכילה שלושה כללי הלכה. אמנם ספק הוא, אם היה קיים במימרה השלישית כלל הלכה שלישי (לאור דברי הרא"ש בעבודה זרה), אולם גם אם לא היה קיים, הרי שה"איבעיא" וה"תיקו" משמשים כתחליף לכלל הלכה שלישי במימרה זו. יש במבנה המשולש בסוגיה כדי להבהיר את היעדרם של כללי הלכה נוספים שאפשר היה לקבצם יחד בסוגיה זו, ויש בו גם כדי להבהיר את העדר הדיון על גופם של כללי ההלכה הללו (בהמשך דנו בסוגיה על מימושם של כללי ההלכה הללו ולא בהם עצמם). המבנה המשולש בא בסוגיות התלמוד הבבלי באותם מקומות שעורכי הסוגיה ראו לנכון לפי שיקול דעתם להקים מבנה משולש, מפני שסגנון זה הוא אהוד, נפוץ ומביע חשיבות ושלימות.

36. ראו: הלכות גדולות, שם, מהר" הילדסהיימר, הלכות קצובות דבני מערבא, עמ' 17 והערה 6.

37. לדוגמה ר"ח, בבא קמא לו ע"ב.

38. נ' דנציג, מבוא לספר הלכות פסוקות עם תשלום הלכות פסוקות, ניו יורק-ירושלים 1993, עמ' 208.

39. ש"י פרידמן (לעיל, הערה 1), עמ' [42]-[43]: "ומבנה הסוגיא הוא שילושים בתוך שילושים".

40. כתובות נא ע"א.

41. עירובין סב ע"ב.

תקצירים

אברהם שמאע

**מוציא שם רע וטענת בתולים: "ופרשו השמלה" – כפלי דרשה תנאיים,
דחיקה ועריכה, ועיצוב אמוראי**

פרשת המוציא שם רע שלא מצא לאשתו בתולים – דרשה התנאים בשתי דרכים חלוקות: האחת, הדומיננטית, עקרה אותה מפשרה, ודרשה בבעל שהביא עדים שזינתה באירוסיה, והוזמו. השנייה, כנראה מר' אליעזר, ושרק מקצתה לפנינו, דרשה אותה כפשרה, שהבעל הבחין, לטענתו, שנבעלה מכבר, והשמלה נפרסה. פרטי הדרכים, נוכחותן בספרות התנאים (ושחזורם המשוער של מקצת הפרטים), ועיגונן בכתוב, נדונות במאמר.

ועם שהדרכים חלוקות, סוף דבר שנתקיימו שתיהן בתוכנן במידת האפשר, בספרות התנאים, כשני מערכי חוק נפרדים: האחת, העונשית, במערך הלכות המוציא שם רע; והאחרת, הממונית, במערך הלכות טענת הבתולים.

אלא שמסיבת היותן חלוקות במקורן, ומסיבות נוספות, דחקה הדרך האחת לחברתה, ובעיצוב התנאי הנוכחי הלכו יסודותיו המקראיים של חוק טענת הבתולים ונידלדלו, והחוק נותר בעיקר בתוכנו המשפטי.

תהליך זה, לצד נוספים, הביא את האמוראים הראשונים לתפיסת טענת הבתולים כעימות משפטי פרדיגמטי בין הבעל ואשתו, נטול רקע מקראי, ולהשלכה איסורית מחמירה על האישה. האמוראים המאוחרים תפסו השלכה זו באופנים שונים: בבבל נהגו בה פרקטית איפוק, ואילו השכבות המאוחרות בירושלמי העצימוה.

ברכי אליצור

מאפייני אופוזיציה מימי הבית השני, המשנה והתלמוד בדרשות על מחלוקת קורח

דמותו של קורח עברה גלגולים רבים במהלך הדורות. המאמר מציג את קורח כבבואה לקבוצות אופוזיציה שהתאגדו מתוך תחושות קיפוח. המעקב אחר דמותו מסייע בסרטוט אופייני של קבוצות התנגדות שצמחו בעם מתקופת הבית השני ועד המשנה והתלמוד, שהונצחו במסורות ספרותיות שנתחברו על ידי מושאי ההתנגדות או מי שתמכו בהם.

הבחירה בדמותו של קורח במסורות המגוונות נבעה מתוך תפיסה משותפת של דרשנים בני תקופות שונות, כי סיפור קורח הנו הפרדיגמה הטובה ביותר לבטא חוסר לגיטימציה של דעות האופוזיציה ואת סכלותם ואסונם העתידי של מתנגדי השלטון.

ההנחה המלווה את המאמר היא כי ההתכתבות הדרשנית סביב דמותו של קורח הנה בין דורית ובין כתתית. נראה שדרשנים מאוחרים ירשו מקודמיהם את העמדת קורח כקוד לקבוצות מחאה בלתי-לגיטימיות, והם מתכתבים אתם באמצעות העמדה מחודשת של הדמות בהתאם לתחום המחלוקת האקוטי בתקופתם. בתוך כל תקופה שימשה דמותו של

קורח כעין דמות דו-כיוונית, כך שכל קבוצה האשימה את יריבתה בהיותה בת דמותו של קורח, מחרחר המחלוקת, המנסה לחבל באחדות הציבור ובחוסנו.

בת-שבע ורדי

משיכירו בין תכלת ללבן –

על האפשרות לראות בקביעת זמן קריאת שמע בשחרים שאילה מקראית מיוחדת

במשנה במסכת ברכות, מבקשים התנאים לברר את הנקודה המדויקת הפותחת את פרק הזמן שהוא 'זמן קריאת שמע של שחרית'. המשנה פותחת בשאלה "מאימתי...?" ומביאה בעקבותיה מבחר תשובות. נוסח התשובה הראשונה, "משיכירו בין תכלת ללבן", מעורר עניין מיוחד:

א. מבחינת מטענו הסמנטי של הפועל נכ"ר בנטייתו בבניין הפעיל.

ב. מבחינת המבנה התחבירי שהפועל משתלב בו.

במאמר מוצגים המשמעים שנטייה פועלית זו מבטאת במשנה (תוך השוואה למצוי במקרא), וכן נבחנות הדרכים שהמשנה נוהגת לעשות בהן שימוש ברצותה לבטא הבחנה בין פרטים – משמעות שעולה מהביטוי הנזכר.

מהבדיקה עולה שהרצף ייחודי, ועל כן מוצעת האפשרות לראות בו שאילה מקראית

מיוחדת.

ישי גלזנר

לשימושה של משנת יומא במשניות תמיד

המאמר בוחן את עריכת המשניות מתמיד בתוך מסכת יומא בסביבות הפרק השני. טענת המאמר היא כי העורך של מסכת יומא שילב לתוך סדר עבודת יום הכיפורים שעמד לפניו משניות ממסכת תמיד כדי להשלים פער בסדר העבודה (תרומת הדשן), כדי להחזיר אותנו בחזרה לסדר העבודה לאחר הסטייה ממנו (זמן שחיטת התמיד), וכדי לסדר נושא שנגרר אליו בדרך אגב (הפייסות). כל זאת בניגוד לדבריו של גולדברג, הרואה חלק זה במסכת יומא כ'תוספתא' למסכת תמיד.

יוסף מרקוס

ציצית כסימן זהות – ניתוח הסיפור על בעל הציצית והזונה

על פי הקשרו הספרותי הרחב

מאמר זה מבקש להתחקות על משמעותו של הסיפור על אודות בעל הציצית והזונה המופיע בספרי במדבר קטו ובסוגיה בבבלי מנחות מד ע"א, מתוך תשומת לב למהלך הסיפור ולפרטיו וכן מקריאתו בתוך הקשרו בסוגיה התלמודית. טענתי במאמר היא שהסוגיה האגדית שבבבלי, הקודמת לסיפור מכוונת אותנו לראיית הציצית כבגד של מלכות הניתן מאת המלך לעבדיו, ועובדה זו כשלעצמה אמורה להזכיר ליהודי את חובת

קיום המצוות בשל מעמדו המיוחד. רעיון זה מתחבר, לטענתי, באופן ישיר לסיפור המתאר יהודי המנסה לברוח מזהותו לעבר תרבות אחרת, במקרה זה תרבות רומי, והציצית, שעל פי תפיסת הסוגיה באה להזכיר לאדם את מעמדו כבן מלך, מזכירה לו את מקומו ואת מוצאו, ובסופו של דבר אף הזונה נמשכת אחריו אל עבר זהות חדשה.

אורי צור

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

חלק מסוגיות התלמוד הבבלי מעוצבות בסגנון של מבנה משולש שהוא סגנון ספרותי אהוד ונפוץ כבר בתקופות הקדומות. הביטוי 'מבנה משולש' בא כהגדרה לשלושה חלקים בסוגיה שיש ביניהם קשר מסוים, כגון של מילה או ביטוי לשוני החוזר על עצמו שלוש פעמים בשלושה משפטים שונים, או לדוגמה מבנה משולש המתבטא בשלוש מימרות משמו של אותו חכם מסוים.

במאמר זה הצגנו עיצוב ייחודי של סוגיה ממסכת עירובין (מו ע"ב), שהמבנה המשולש בה מתבטא בסגנון צורני של שלוש מימרות המתייחסות לכללי הלכה משמם של חכמים שונים, וכל מימרה כוללת בתוכה שלושה כללי הלכה שונים (כשיש ספק לגבי המימרה השלישית) בסגנון של 'שלוש בתוך שלוש'.

אפרים בצלאל הלבני

מי תיקן ריבוי קולות בראש השנה?

החובה הבסיסית של מצוות תקיעת שופר היא "שלוש של שלוש שלוש". משתי סוגיות בגמרא יוצא שיש חובה להכפיל את מספר התקיעות מסיבות שונות. סוגיה אחת היא זו של תקנת ר' אבהו לתקוע סוגים שונים של תרועה. סוגיה שנייה היא זו של ר' יצחק שיש לתקוע שתי מערכות של תקיעות, אחת לפני מוסף ואחת במהלך מוסף. ונוסף על כך נהוג ברוב הקהילות לתקוע קולות נוספים אחרי התפילה, כדי להשלים למאה קולות. מאמר זה עוסק ברבדים השונים של הסוגיות האלה ובשלבי ההתפתחות של המנהג להרכות בקולות.

הפרק הראשון של המאמר מראה שלפי הגמרא הרעיון לתקוע סוגים שונים של תרועה קדם לר' אבהו. הפרק השני של המאמר מראה שהתקנה שיש לתקוע שתי מערכות של תקיעות נמצאת אמנם בפי הסתם של הסוגיה, אך הוא מצטט מנהג שכבר קיים בזמנו, ותקנה זו אינה תלויה בתקנת ר' אבהו. הפרק השלישי של המאמר מראה שלפי המנהג לתקוע מאה קולות כפי שהוא נהוג היום, ישנם בפועל הרבה פחות ממאה קולות.

יוסף מרדכי דובאוויק

הדף הראשון של פירוש רב האי גאון למסכת ברכות

פירושו של רב האי גאון למסכת ברכות הגיע לידינו רק מתוך ציטוטים בספרות הראשונים ומתוך כמה קטעי גניזה. במאמר זה מתפרסמים העמודים הראשונים של

הפירוש למסכת. חשיבות מיוחדת יש לכתובת שבראש הפירוש שנשמר רק בקטע גניזה אחד. כתובת זו מלמדת אותנו על זמן כתיבת הפירוש – תקופת כהונתו של רב האי כאב בית דין (בין השנים 985-1004), על מגמתו של הפירוש – פירוש העוסק רק ב"סוגיות קשות" – וכן על כך שהוא נכתב כמענה לבקשתו של ר' יהודה ב"ר יוסף, ראש כלה שהיה מחכמי קירואן ומראשי הקהילה שם. צירוף קטע גניזה זה לאחרים מאותו דף מאפשר לנו לזהות קטעים נוספים לפרקים אחרים של המסכת, ולשלול זהויות מסופקות של קטעי פרשנות שונים.

שמחה עמנואל

האם סירב מהר"ם מרוטנבורג להשתחרר מבית הכלא?

ר' מאיר מרוטנבורג נאסר בשנת 1286 בעקבות ניסיון בריחה מגרמניה, ונפטר בבית הכלא בשנת 1293. ר' שלמה לוריא כתב באמצע המאה השש עשרה מפי השמועה כי קהילות גרמניה רצו לפדות את מהר"ם מכלאו, ומהר"ם אסר עליהם לעשות כן. מאידך, ר' יהודה בן הרא"ש כתב כי אביו – תלמידו המובהק של מהר"ם – הגיע להסכמה עם המלך על שחרורו של מהר"ם תמורת סכום גבוה, אך העסקה לא יצאה אל הפועל בגלל פטירתו הפתאומית של מהר"ם. דבריו של ר' יהודה בן הרא"ש נראים סותרים את דבריו של מהרש"ל, וכבר דנו בזה רבים.

במאמר זה מוצע כי השמועה שהביא מהרש"ל איננה נכונה, והיא גלגול מוטעה של דיון של ר' יצחק הזקן על אודות תלמיד חכם אנונימי חשוב שנפטר בכלאו בצרפת במאה השתים עשרה.

בנספח למאמר נידון ספרו של מאיר להמן על מהר"ם, ומתברר כי הוא לא נכתב על ידו אלא על ידי לודוויג פיליפסון, ממנהיגי הזרם הרפורמי בגרמניה במחצית השנייה של המאה התשע עשרה.

אריה אולמן

לימוד המשנה השבועי – עדויות מהגניזה

בימי הביניים (המאות השלוש עשרה עד השש עשרה) מתועד מנהג לימוד המשנה השבועי בהתאם לפרשת השבוע ולחגי השנה. בקטעי גניזה גילינו מקורות המעידים על קיום שלושה סוגים של מנהג זה: א. שני פרקים של משנה בכל שבוע, כך שלתוכן פרשת השבוע מותאמת המשנה הראשונה או האחרונה שבפרק; ב. כמה משניות בכל שבוע שתוכנן מזכיר את פרשת השבוע, יחד עם פרקים מסוימים בנביאים ובכתובים; ג. מסכת או שתי מסכתות בכל שבוע – אלה שתוכנן מזכיר את פרשת השבוע – יחד עם קטעים של נביאים, כתובים, רמב"ם וארבעה טורים.

עוֹזִיאל פּוֹקֶס

החיפוש אחר העורך –

תרומתו המדעית של פרופ' אברהם גולדברג לחקר הספרות התלמודית

המאמר סוקר את פועלו המחקרי של פרופ' אברהם גולדברג ז"ל, ומתמקד בעיקר בתרומתו בתחומי חקר העריכה של ספרות חז"ל. ברכיב ממחקריו ביקש גולדברג להסיט את מוקד הדיון מחקר המקורות אל חקר העריכה. בשונה מחוקרים קודמים שהתמקדו ב'ביקורת גבוהה' ובחקר המקורות של ספרות חז"ל, הקדיש גולדברג תשומת לב רבה לפעולתם של עורכייה של ספרות זו. לטענתו, ספרות חז"ל לא הורכבה בעיקר מאוספים של מקורות קדומים, אלא נבנתה בקפידה על ידי העורכים של החיבורים השונים. על אף שעורכים אלה השתמשו במקורות שעמדו לפניהם, החיבורים שהם יצרו נבנו על פי עקרונות צורניים, הלכתיים ודידקטיים.

Elder regarding an important unnamed scholar who died in prison in France in the twelfth century.

The appendix discusses the book by Marcus (Meir) Lehmann on Maharam, and it emerges that it was not written by Lehmann, but by Ludwig Philippsohn, one of the leaders of the Reform movement in Germany in the second half of the nineteenth century.

Arye Olman

Weekly Mishnah Study – Evidence from the Genizah

Documents from the Middle Ages (thirteenth to sixteenth centuries) indicate the existence of a custom of weekly Mishnah study, linked to the weekly Torah portion and the festivals. Genizah fragments reveal three variations of this custom: 1. two chapters of Mishnah every week, in which the beginning or end of the selection relates to the weekly Torah portion; 2. several mishnayot every week, related to the Torah portion, along with selected passages from Prophets and Writings; 3. one or two tractates a week – the contents related to the weekly portion, together with passages from Prophets, Writings, Maimonides (Mishneh Torah) and Arba‘ah Turim.

Uziel Fuchs

In Search of the Redactor: The Scholarly Contribution of Prof. Abraham Goldberg to Talmudic Research

The article surveys the scholastic *oeuvre* of the late Professor Abraham Goldberg, focusing on his contribution to understanding the redaction of rabbinic literature. In many of his studies Goldberg sought to shift the focus from source criticism to study of redactional methods. Unlike previous scholars who focused on “higher criticism” and investigation of the sources incorporated into rabbinic literature, Goldberg focused on the work of the rabbinic redactors. He claimed that rabbinic literature was not assembled from earlier collections, but rather carefully structured by the redactors of the different compositions. Even though these redactors used the sources that were available to them, the compositions they created were designed on the basis of stylistic, halakhic and didactic principles.

according to the custom of producing one hundred sounds as practiced today, there are actually far fewer than one hundred sounds.

Yosaif Mordechai Dubovick
**The First Folio of Rav Hai Gaon's Commentary
on Tractate Berakhot**

The commentary of Rav Hai Gaon (= RHG) on the Babylonian Talmud tractate Berakhot was preserved only in Cairo Genizah fragments and citations by medieval commentators (*Rishonim*). This article presents the first folio of this commentary, based upon several Genizah fragments. The title page, preserved in only one fragment, is of particular importance. This title page teaches us: (a) when the commentary was composed – RHG served as head of rabbinical court between 985 and 1004; (b) the aim of the commentary – to explicate “difficult passages”; (c) the fact that the commentary was written in response to a request by an eminent Torah scholar and leader of the Kairouan community, R. Yehudah b. R. Yosef Resh Kallah. Joining this fragment with others enables the identification of additional fragments throughout the tractate, while ruling out several doubtful ones.

Simcha Emanuel

Did Rabbi Meir of Rothenburg Refuse Redemption from Prison?

R. Meir of Rothenburg (Maharam) was imprisoned in 1286 after an attempt to flee Germany and he died in prison in 1293. In the sixteenth century R. Shelomo Luria (Maharshal) wrote on the basis of an oral tradition that the communities of Germany wanted to redeem him from prison, but Maharam forbade them to do so. On the other hand R. Yehudah son of Rabbenu Asher wrote that his father – the most notable disciple of Maharam – reached an agreement with the king to release Maharam in return for a high sum, but the agreement was not carried out due to Maharam's sudden death. R. Yehudah's account appears to contradict the account of Maharshal, and this matter has been discussed by many scholars.

The article suggests that the report of Maharshal is inaccurate, originating as a mistaken reworking of a discussion by R. Itzhak the

garment intended to remind him of his princely status, remind him of his place and origin, ultimately drawing even the harlot to adopt a new identity.

Uri Zur

Halakhic Principles in Triplet Formation in the Babylonian Talmud (Eruvin 46b)

Some passages in the Babylonian Talmud appear in triplet form, a popular literary structure already in earlier periods. The expression “triplet form” denotes a pericope with three interconnected parts, such as a word or expression repeated three times in three sentences, or three sayings attributed to a certain sage.

The article presents a uniquely structured pericope in tractate Eruvin (46b), in which the triple structure comprises three dicta regarding halakhic principles in the name of different sages, each dictum containing three different halakhic principles (the third dictum is doubtful), thus creating “three within three” structure.

Ephraim Bezalel Halivni

Who Instituted Multiple *Shofar* Soundings on Rosh Hashanah?

The basic duty of the commandment of sounding the *shofar* is “three times three”. From two passages in the Gemara it emerges that the number of soundings should be multiplied for different reasons. One reason is the enactment of R. Abbahu to sound different types of *teru'ah*. A second reason is R. Yitzhak's requirement of two sets of blasts: one before *Musaf* (the additional service) and one during *Musaf*. In addition the custom in most communities is to sound the *shofar* again after the service to complete a total of one hundred sounds. This article deals with the different strata of these passages and with the stages of development of the practice of multiplication of sounds.

The first chapter of the article demonstrates from the Gemara that the idea of different kinds *teru'ah* preceded R. Abbahu. The second chapter demonstrates that although the enactment of two sets of *shofar* blasts appears only in the Stam (anonymous) section of the pericope, nevertheless it refers to a custom that was current in his time and was independent of R. Abbahu's enactment. The third chapter shows that

the verb appears. The article presents the connotations of this verb form in the Mishnah (as compared to its usage in Scripture), and the ways in which the Mishnah generally uses them when it wants to convey distinction between similar items – which is the verb’s intent in our case.

Investigation reveals that our verbal sequence is unique, and accordingly I suggest reading it as a unique borrowing of a special biblical usage.

Yishai Glasner

On the Use of ‘Mishnayot’ Tamid in Mishnah Yoma

The article examines the inclusion of ‘mishnayot’ from tractate Tamid within tractate Yoma, in and around the second chapter. The article’s claim is that the editor of tractate Yoma added ‘mishnayot’ from tractate Tamid to the Yom Kippur Temple service presented in the earlier Mishnah collection he had before him. This was done in order to fill a lacuna in the presentation of the Temple service (raising up the ashes), to resume the sacrificial order (the slaughtering of the daily sacrifice) after departing from it, and to present a subject which arose incidentally (the casting of lots). This interpretation opposes that of Abraham Goldberg, who regarded this section of tractate Yoma as a ‘Tosefta’ to tractate Tamid.

Yosef Marcus

***Zizit* As a Marker of Identity: Analyzing the Story of the Fringe-Wearer and the Harlot in its Broad Literary Context**

This article seeks the meaning of the story of the fringe (*zizit*)-wearer and the harlot in Sifrei Bemidbar 115 and in the Babylonian Talmud tractate Menahot 44a, examining the plot and details of the story, as well as its context in the adjacent Talmudic passage. I contend in this article that the aggadic pericope preceding the story leads the reader to interpret the *zizit* as a royal garment given by a king to his servants, and this alone ought to remind a Jew of his duty to observe the commandments due to his special status. This idea relates directly to the story that describes a Jew who seeks to flee his identity and join another culture – in this case Roman culture – and the fringes on his

Brachi Elitzur

**Factionalism During Second-Temple, Mishnaic and Talmudic
Periods As Reflected in Homilies on Korah's Rebellion**

The image of Korah underwent numerous transformations over the generations. The article presents Korah as a reflection of opposition factions engendered by feelings of discrimination. Tracing perceptions of Korah aids in sketching the nature of opposition groups from the period of the second Temple until the Mishnah and Talmud, which were perpetuated in literary traditions composed either by the targets of the opposition or by its supporters.

The choice of the figure of Korah in the various traditions stemmed from a view common to homiletic expounders of different periods, that the Korah story is the best paradigm for delegitimizing opposing views, and for conveying the folly and ultimate doom of those who oppose the ruling authorities.

The article's governing assumption is the existence of a homiletic "correspondence" surrounding the figure of Korah which is trans-generational and trans-sectarian. It seems that the use of Korah to symbolize illegitimate protest groups was inherited by later homilists from their predecessors, with whom they dialogue by recasting the figure to accord with the acute controversy of their own time. In each period Korah served as a two-way figure, each group characterizing its rival as the embodiment of Korah, a rabble-rouser, seeking to undermine the unity and fortitude of the society.

Bat-Sheva Vardi

**"From when one can distinguish between light blue and white" –
Reading the Time for Reading the Morning *Shema* as a Borrowed
Biblical Usage**

In tractate Berakhot of the Mishnah the Sages seek to clarify the precise moment from which the morning *Shema* may be recited. The Mishnah opens with the question "From when...?", offering two answers. The wording of the first answer "when they can distinguish between light blue and white", is of particular interest: 1. From a semantic point of view the particular connotation of the verb NKR in the *hiph'il* (causative) conjugation; 2. The syntactic structure in which

SUMMARIES

Abraham Shammah

Virginity Claims and Libels: “And They Shall Spread the Garment” – Competing Tannaitic Homilies, Preferential Editing, and Amoraic Adaptation

The Tannaim offered two distinct homiletic interpretations of the Biblical account of the slanderer who claims his wife was not a virgin. The dominant reading uprooted the plain sense, describing a husband bringing witnesses – subsequently shown to be perjurers – that the wife had been unfaithful after betrothal. The second approach, apparently authored by Rabbi Eliezer and only partially represented in the sources, adopts the literal meaning, in which the husband claims to have discerned that his woman had previous sexual encounters, spreading a garment in evidence. The article presents the two approaches, in detail, examining how they are expressed in Tannaitic literature (including conjectural reconstruction of some elements), as well as their Scriptural roots.

Despite their disparities, both views were ultimately maintained in Tannaitic literature as far as possible, as two separate legal frameworks: one punitive, dealing with the penalty of the slanderer; the other serving as the civil framework for ruling in cases of virginity claims.

Nevertheless due to their disparities as well as other factors, one approach sidelined the other, and in the final Tannaitic rendering, the Scriptural contours of the law of the virginity suit faded progressively, leaving their in pact on primarily the civil law aspects of the case.

This process, along with others, led the early Amoraim to conceive the virginity suit as a paradigmatic legal dispute between husband and wife, devoid of Scriptural background, bearing as well strict religious ramification regarding the woman’s permissibility. Later Amoraim understood this ramification in different ways: while in Babylonia it was applied to a limited extent, the later strata of the Palestinian Talmud apply it quite extensively.

Uziel Fuchs	In Search of the Redactor: The Scholarly Contribution of Prof. Abraham Goldberg to Talmudic Research	197
Hebrew Summaries		207
Summaries		I

TABLE OF CONTENTS

Abraham Shammah	Virginitiy Claims and Libels: “And They Shall Spread the Garment” – Competing Tannaitic Homilies, Preferential Editing, and Amoraic Adaptation	7
Brachi Elitzur	Factionalism During Second-Temple, Mishnaic and Talmudic Periods As Reflected in Homilies on Korah’s Rebellion	49
Bat-Sheva Vardi	“From when one can distinguish between light blue and white” – Reading the Time for Reading the Morning <i>Shema</i> ‘ as a Borrowed Biblical Usage	87
Yishai Glasner	On the Use of ‘Mishnayot’ Tamid in Mishnah Yoma	91
Yosef Marcus	<i>Zizit</i> As a Marker of Identity: Analyzing the Story of the Fringe-Wearer and the Harlot in its Broad Literary Context	107
Uri Zur	Halakhic Principles in Triplet Formation in the Babylonian Talmud (Eruvin 46b)	121
Ephraim Bezalel Halivni	Who Instituted Multiple <i>Shofar</i> Soundings on Rosh Hashanah?	131
Yosaif Mordechai Dubovick	The First Folio of Rav Hai Gaon’s Commentary on Tractate Berakhot	143
Simcha Emanuel	Did Rabbi Meir of Rothenburg Refuse Redemption from Prison?	155
Arye Olman	Weekly Mishnah Study – Evidence from the Genizah	171

NETUIM

A JOURNAL FOR THE STUDY OF
TORAH SHE-BE'AL PEH

19
2014

Herzog College Press – Tevunot